

פרק כא (פסוקים א-טז) / ברוריה בן-דוד (וייס)
אחאב עובר על הדיבר "לא תחמוד" ו"לא תרצח".

למה חמד אחאב את כרם נבות?
לאחאב היה היכל גם ביזרעאל שכרם נבות היזרעאלי היה סמוך אליו. הוא ביקש לרכוש את הכרם כדי להפוך אותו לגן ירק.

מה הציע אחאב לנבות?
אחאב ביקש מנבות את כרמו והציע לו במקומו כרם טוב ממנו, או בתמורה כסף לפי ערכו של הכרם.

מדוע סירב נבות להצעתו של אחאב?
נבות סירב לוותר על נחלת אבותיו, כי אין נחלת אבות עוברת מרשות לרשות ככתוב: "ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל" (במ' לו ז). הרמב"ם ניסח כך את ההלכה: ארץ ישראל המתחלקת לשבטים אינה נמכרת לצמיתות שנאמר: "והארץ לא תמכר לצמיתת" (ויק' כה כג). ועוד לא ימכור אדם ביתו או אחוזתו אף על פי שהם חוזרין אחר זמן (כלומר: ביובל), אלא אם הוא עני שנאמר: "כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו" (ויק' כה כה), אבל למכור ולהניח הדמים (הכספים) בכיסו או לעשות בהן סחורה אינו רשאי, אלא למזונות בלבד (הלכות שמיטה ויובל יא א ג). לפי הכתוב בספר ויקרא כה: אם "ימוך" (יהיה מך- עני) ויאלץ למכור חלק מאחוזתו, משטח הקרקע שניתנה לו בחלוקת הארץ, או שירש אותו. יבוא גואלו, אחד מקרוביו שיש בידו היכולת לכך, וייקנה את הקרקע כדי שהאחוזתו תישאר קניין המשפחה.

מכיוון שנבות לא הוצרך לכספים סירב לתת לאחאב את נחלת אבותיו. בזה נבדלים ישראל מן העמים האחרים שאפילו המלך לא יכול לנהוג בנתיניו וברכושם כרצונו. נבות הוא סמל הישראלי השומר מסורת אבותיו, ואילו אחאב מסמל את העריצות המאמצת תרבות ממלכתית זרה.

איך הגיב אחאב?
אחאב לא היה יכול להשלים עם הסירוב, אבל לא העלה בדעתו לגזול את הכרם בכוח הזרוע. "ויבא אחאב אל ביתו סר וזעף על הדבר אשר דבר אליו נבות היזרעאלי" (פס' ד). הוא בא לביתו שבשומרון שכב על מיטתו, הסב את פניו אל הקיר כאיש זועף אשר אינו רוצה לראות פני איש ולא אכל. איזבל ראתה את אחאב סר וזעף ושאלה אותו מדוע הוא מדוכא ונוגה ומדוע אינו אוכל. הוא סיפר לה על כרם נבות.

מה הייתה דעתה של איזבל על זכות המלך?

איזבל לא הכירה את מושגי החוק והצדק של עם ישראל שהיו זרים לנפשה. עבורה עצם המלכות מקנה זכות למלא רצון השליט ללא ערעור, כי הכוח בידה. איזבל חשבה ככל מלכי הגויים אשר בניגוד לנוהג בישראל ראו את רכוש תושבי המלכות כרכושם. היא אמרה לו בלעג: לא בדרך של רפיון רוח תצליח למלוך, אם אתה אינך יודע איך צריך להתנהג מלך, ואין לך דרך לרכוש את כרם נבות "אני אתן לך את כרם נבות היזרעאלי".

איזבל כתבה איגרות בשמו של אחאב, "ותחתם בחתמו". היא שלחה את האיגרות אל שופטי העיר "סנהדרין" בלשון חז"ל, ואל "החרים" אצילי העיר (וכן בישעיהו לד יב "חריה" הכוונה אציליה נכבדיה) אשר בעירו. כנראה שגם נבות היה אחד מזקני העיר, "והשיבו את נבות בראש העם" (פס' ט), בראש אספת העם ועימו ישבו יתר הזקנים והחורים. הכבוד שיעשו לו באספת העם בא להסיר כל חשד שכוונת האספה להרע לו, וכי דבר בליעל יצוק במשפט שנתעורר נגדו. איזבל חששה מפני זעמו של העם ולא העיזה לשלוח יד בנבות המכובד בעיני כל בלי אמתלה משפטית.

מה נכתב באיגרת ששלחה איזבל?

הכריזו על יום אחד כיום תענית. ביום צום נהוג היה לקרוא לאספת עם גדולה. צום היו קובעים לרגל מפלה (שופ' כ כו), אבל גדול (שמ"א לא יג), גם כתשובה על חטא גדול (יואל ב יב), ובמקרה נבות על חטא שחטא אחד מגדולי העיר. איזבל ביקשה "השיבו את נבות בראש העם" (פס' ט), בראש אספת העם ועמו ישבו יתר הזקנים והחורים. שליחיה הביאו לאספה שני עדי שקר, כי על פי שניים עדים יומת המת (דב' יז ו). שני אנשים בני בליעל, אנשים שנמנים עם גדולי המקום המוכנים להתנהג כבני בליעל לדרישת המלכות, בכך שיעידו על דבר שלא שמעו באוזניהם. אכן רשעות, אכזריות וערמה הצטרפו יחד בעלילת איזבל על נבות.

מה דינו של עד חמס?

לפי ספר דברים יט טז-יט "כי יקום עד חמס", שכוונתו לחמוס את חברו ע"י כך שהוא מעיד עליו עדות שקר. "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו". שני העדים האשימו את נבות בעוון חירוף וגידוף אלוקים ומלך. "אלקים ומלך", להוסיף עוון על פשע, כדי להגדיל זעם העם. אולי בימי אחאב דנו למיתה גם את מקללי המלך. מקלל אלקים חייב מיתה בסקילה (ויק' כד טו-טז), לפיכך גזרו כולם פה אחד גזר דין מוות על נבות. על פי עדות שקר של שני בני בליעל הוא נידון לסקילה, ולהחרמת כל רכושו שהכרם כלול בו לבית המלך. בהשפעת תכניה לא זאת בלבד שאיזבל שפכה דם נקי, היא גם רמסה את "משפט המלך" ואת זכות קניין הנחלות בישראל לפי דיני התורה.

אנו רואים את עריצותה של איזבל, שראשי העם ושופטיו היו בידה כחומר ביד היוצר ולא העזו להמרות פיה גם במעשה נבלה כזה. הדיינים ידעו שהאשמה היא דיבה שעדי בליעל טפלו על נבות, שהרי כתבה איזבל בפירוש "הושיבו שניים אנשים בני בליעל נגדו".

"ויצאהו מחוץ לעיר, ויסקלהו באבנים וימת, וישלחו אל איזבל לאמר: סקל נבות וימת" (פס' יג-יד). יש סוברים כי הרג אחאב לא רק את נבות אלא גם את בניו לפי הכתוב במ"ב ט כו.

מה תעשה עתה איזבל?

נכסי הרוגי המלכות מוחרמים ומועברים לרשות המלך. "ותאמר איזבל אל אחאב : קום רש את כרם נבות היזרעאלי אשר מאן לתת לך בכסף, כי אין נבות חי כי מת, ויהי כשמע אחאב כי מת נבות, ויקם אחאב לרדת אל כרם נבות היזרעאלי לרשתו" (פס' טו-טז).

אחאב ירד מביתו בשומרון היושבת בהר אל ביתו אשר ביזרעאל היושבת בעמק, ובהליכתו זו נעשה שותף ואחראי גם למעשה הרצח וגם למעשה החמס של איזבל אשתו. אחאב עבר על שלוש דיברות : "לא תחמוד", "לא תענה ברעך עד שקר", "לא תרצה" (שמ' כ יג-יד ; דב' ה יז-יח).

שאול ואחאב חסו על אנשים בני מעמד, מעמד מלך. שאול חס על אגג מלך עמלק (ש"א טו ט) ואחאב על בן הדד. ע"י סמיכות הסיפור של מלחמת אחאב במלך ארם מודגשת האכזריות שבמעשה נבות לעומת הרחמים והחסד שהפגין אחאב כלפי גדול אויבי ישראל. כך מצאנו אצל שאול שריחם על אויבו של ישראל מדור לדור והתאכזר כלפי כוהני נב (ש"א כב ט טז-יט).

פרק כא (פסוקים יז-סוף)

בקטע זה נקרא כיצד הגיב אליהו הנביא במצוות ה' על רצח נבות. כשירד המלך אחאב אל כרם נבות. הופיע אליהו בפני אחאב והטיח בפניו את המילים הקשות "הרצחת וגם ירשת?" (מליצה שנקבעה בזיכרון לדורות). "ויהי דבר ה' אל אליהו התשבי לאמר: קום רד לקראת אחאב מלך ישראל אשר בשמרון, הנה בכרם נבות אשר ירד שם לרשתו, ודברת אליו לאמר: כה אמר ה': במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות, ילקו הכלבים את דמך גם אתה" (פס' יז-יט).

לאחר שובו ממעמד חורב התהלך אליהו חופשי בממלכת ישראל. ה' אומר לאליהו "קום רד", יכול להיות שאליהו ישב על הר הכרמל במקום שישב גם תלמידו אלישע תקופה מסוימת (מ"ב ד כה).

אליהו עושה כמצוות ה'. שואל את אחאב את השאלה המליצית "הרצחת וגם ירשת?" שפת אליהו היא קצרה ומלאת עוז, אמנם אחאב לא רצה את נבות בעצמו אך רצה נבות נחשב כמעשה אחאב, כי לא זו בלבד שלא התנגד למעשה איזבל אשתו, אלא גם נתן לה לכתוב בשמו ולחתום בחותמו (פס ח). אליהו אומר לאחאב: עברת על "לא תרצח" כדי לזכות בכרמו של נבות, מעשה הנחשב לחטא חמור ביותר. לא תזכה ליהנות מן הרכוש כי מות תמות, ולא רק אתה תמות בעוון רצה נבות, אלא גם בניך וכל בית מלכותך, כשם שנשמדו בתי המלוכה של ירבעם בן נבט ובעשא בן אחיה בעוונותיהם. גם איזבל אשת הדמים לא תימלט אף לא תזכה לקבורה. הכלבים יאכלו את נבלתה. "הנני מביא אליך רעה ובערתי אחרריך והכרתי לאחאב משתיך בקיר ועצור ועזוב בישראל, ונתתי את ביתך כבית ירבעם בן נבט וכבית בעשא בן אחיה, אל הכעס אשר הכעסת ותחטא את ישראל, וגם לאיזבל דבר ה' לאמר: הכלבים יאכלו את איזבל בחל יזרעאל. המת לאחאב בעיר יאכלו הכלבים, והמת בשדה יאכלו עוף השמים" (פס' כא-כד).

"בחל יזרעאל" כלומר: בחלקת השדה שביזרעאל (מ"ב ט י לו).

מה מזכירה לנו הופעת אליהו לפני אחאב?

הופעת אליהו מזכירה את הופעת נתן הנביא לפני דוד אחרי חטא בת-שבע.

"רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה', אשר הסתה אתו איזבל אשתו. ויתעב מאד ללכת אחרי הגללים (שם גנאי לפסלים), ככל אשר עשו האמרי אשר הוריש ה' מפני בני ישראל" (כה-כו).

לא היה כאחאב בין כל מלכי ישראל שהיו לפניו (טז לג) אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה'. ירבעם וכל הבאים אחריו עבדו את העגלים מיראה, מחשש שאם יעלה העם לירושלים תשוב הממלכה לבית דוד, ואילו אחאב הוסיף את פולחן הבעל והאשרה כדי להכעיס.

רד"ק כתב: כי ירבעם והבאים אחריו אף על פי שעבדו העגלים כוונתם לשמים, אבל אחאב עבד הבעל והאשרה כשאר הגויים.

כל המעשים המתועבים שעשה אחאב היו בהסתת איזבל אשתו.

כיצד השפיעו דברי הנביא על אחאב?

הוא קיבל את דברי התוכחה בשברון לב כי האמין באלוקי ישראל למרות שמרד בו, והחליט לחזור בתשובה. הוא קרע את בגדיו לאות צער, שם שק על בשרו, צם והתהלך כאבל. הוא נכנע והצדיק עליו את הדין. הלך אט במתינות ובדיכאון, כדרך אדם המחפש עצה בלבו בשעת משבר כדי למצוא דרך לתקן את תוצאות מעשיו.

מעשה נבות הוא שהכריע את הכף לחובת אחאב, בגלל התשובה שעשה הומתק קצת גזר דינו. הגזרה שנגזרה על כיליון ביתו תדחה לדור הבא. הכוונה להשמדת בית אחאב בימי יהורם בנו (מ"ב ט כב ואילך).
חז"ל אמרו : עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים אין לך קשה מכולם אלא גזל (קה"ר א לד), ולא נחתם דינם של אנשי המבול אלא על גזל (רש"י לבר' ז יג).

רלב"ג כתב: "ידמה שלולא כי נכנע אחאב מפני ה' היה מת על יד יהוא (בן נמשי) בחלקת נבות היזרעאלי ושם ילקקו הכלבים דמו, אך מפני שנכנע אחאב מפני ה' יתברך, האריך ה' יתברך הרעה הזאת עד ימי בנו ובו נתקיים כל היעוד הרע, ועם כל זה מפני ששלח בן הדד בשלום הייתה נפשו תחת נפשו ונהרג ברמות גלעד ושם לקקו הכלבים את דמו שנשטף מן הרכב", ולמדנו מכאן כוחה של תשובה.
"הראית כי נכנע אחאב מלפני? יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו, בימי בנו אביא הרעה על ביתו" (פס' כט).

ניב

הרצחת וגם ירשת? (פס' יט).
בהשאלה : הוספת חטא על פשע.